

Min historia om Harö

Berättad av Helena Lindskog, 2007

Inledning

Jag är ute på en promenad runt Harö med pappa och vår granne Bengt Siwers. Det regnar och är ganska grått, men med stövlar och regnjacka är det trots allt ganska trevligt. Vi kommer fram till Harö By, där åsnan Pluto och hästen Fing står och betar i hagen. Jag plockar fram några höstäpplen ur fickan och försöker locka dem till mig. De blir nyfikna och närmar sig sakta. Fing och Pluto är två av de tamdjur som fortfarande finns kvar på Harö.

Vi pratar om livet på Harö, när Bengt var pojke; då åkrarna var täckta av jordgubbar och ängarna dominerades av betande djur. Det jag hör Bengt berätta om, är inte alls likt det Harö jag ser idag. Sly och ris har tagit över alltför stor del av de gamla ängarna och i dagens gråa ljus ser ängarna nästan tragiskt förfallna ut.

Jag känner mig nästan lite avundsjuk på Bengt, som har fått vara med om att uppleva det forna Harö. Jag tröstar mig med att försöka få en så klar bild som möjligt av hur livet på Harö var, så att jag i alla fall kan få uppleva det genom Bengt.

Det kändes därför självklart för mig att skriva om Harös historia som mitt projektarbete i gymnasiet. Att på så vis få lära känna de gamla haröborna och få en bild av hur deras vardag i skärgården såg ut. Därmed skulle jag kunna dra en parallell med dagens Harö, och möjligtvis se lite av det forna Harö i det Harö jag lever i.

Jag vill betona att denna betraktelse är min egen upplevelse och tolkning av vad jag läst och av de samtal jag haft med en del haröbor. Eventuella felaktiga återgivanden av berättade skeenden och historier hoppas jag att läsaren kan overse med.

Om Harö

Harö By

För att komma till Harö By från Lerviken, där vi bor, måste vi passera Rackeskär. Rackeskär är som en dalgång mellan två berg, varav ett har fått sitt namn efter Rakel, som enligt en sägen, satt gömd där så länge under ryssarnas härjningar i skärgården, att det blev ett avtryck av hennes stjärt i berget. Rysshärjningarna är egentligen det enda riktigt historiska med utländsk anknytning som hänt ute i skärgården under de senaste århundradena. Ofta har skärgårdsborna blivit lämnade åt sitt och de har i sin tur inte heller brytt sig särskilt mycket om vad som hänt runt om i världen.

De som inte kunde något om skärgården brukade i skärgårdsmun kallas stockholmsfrat. Trots detta kom skärgårdsborna bra överens med sommargästerna. Det var väl trevligt med en utökning av människor, även om utökningen inte kunde någonting om livet i skärgården.

Harö By har legat där den ligger idag sen någon gång på 1600-talet. Den gamla byn låg vid vad som numera kallas Gammeltomträsk Landhöjningen gjorde att man tvingades flytta byn. Det nya läget var mycket väl valt med skyddande öar och skär, och läget blev därför väldigt attraktivt. Byn växte snabbt och invånarantalet hade från tidigt 1700-tal redan tredubblats år 1769. Detta förde dessvärre med sig att det blev svårt för öborna att överleva då det var svårt att få maten att räcka till.

För att överleva i skärgården var man tvungen att vara mångsysslare. Fisket var naturligtvis viktigt, men även jakt och jordbruk. Det mesta av jordbruket sköttes för hand, då det var svårt att ta hjälp av dragdjur, eftersom de åkrar som finns på Harö ligger i smala dalsänkor. Oftast odlades potatis och andra nödvändigheter, detta för att överleva. Men under 1900-talet var det mest jordgubbar som odlades. Jordgubbarna lastades i stora jordgubbstrummor av trä där initialerna på varje leverantör skrevs in. Dessa skickades därefter med båten in till stan.



Pelles Pojken med sina katter

Det första huset vi ser när vi kommer från vårt håll är Lena Ekekrans hus. I det bodde tidigare Pelles Pojken. Pelles Pojken var en enstöring som bodde ensam i sitt hus fullt av katter. Han hade uppåt 15 katter som han lät gå runt hur de ville i huset. Han brydde sig inte om att göra dem rumsrena utan när det blev "för jävligt" tog han båtskrapan och skrapade för hand. I hans hus hängde gardinerna som trasor och strömning kastades ut i huset som utfodring till katterna.

Till vänster om Ekekrans hus, längs bort, låg tidigare den gamla telegrafstationen. Här kopplades samtal till och från öborna. Telegrafstationen flyttades senare upp till Gunnar och Agda Svensson uppe på Skatberget. Gunnar var intresserad av motorer medan Agda älskade att avlyssna alla samtal och hon visste därför allt som hände i varje öbos liv.



Gunnar Svensson och Pelles Pojken

Framför den gamla telegrafstationen bor Malin och Johan Åkermark. I Malin och Johans hus bodde tidigare Signe Hultgren och därefter Herbert och Lisa.

Herbert Andersson växte upp i vad som skulle komma att kallas Posthuset som ligger precis nedanför Malin och Johans hus. Hans pappa hette John Andersson och han hade fyra syskon vid namn Erik, Valter, Signe och Gunnar.

Familjen Andersson var en av "huvudfamiljerna" på Harö. De bodde naturligtvis på ön permanent och både Erik och Herbert stannade således kvar på ön och tillbringade sina liv där. Herbert gifte sig med Lisa efter det att hennes make Emil dött. Han flyttade in i hennes hus i Lerviken, där vi bodde under några år i början på 2000-talet och där numera familjen Borg bor. Herbert och Lisa flyttade sedan in i Signes gamla hus i byn.

Erik hade ansvaret för posten till alla på ön och fick därav namnet Post-Erik. Han fanns ofta i Posthuset och delade ut allas post. Det var ett sätt för alla att mötas; man träffades utanför huset och umgicks medan man väntade på sin tur.



Erik och Herbert vid Gula Huset i Lerviken

Erik hade dessvärre problem med spriten, vilket inte var ovanligt därute förr, och han söp därför ihjäl sig i för tidig ålder.

Det var inte så ovanligt, som det är idag, att folk drucknade. Det förekom - som sagt mycket - alkohol och, då man bodde så pass nära vattnet, var det inte särskilt ovanligt att folk föll i. På den tiden kunde inte heller skärgårdsborna simma. Man måste ha i åtanke att dessa personer bodde ute på Harö året om och det fanns inga lampor eller liknade som kunde visa vägen, därav var det svårt att veta var man kunde gå, speciellt med alkohol i kroppen.

Ibland var det även medvetet. Det var kanske inte alltid det lättaste att bo ute i skärgården under tidigt 1900-tal, med alla den tidens svårigheter. Det bodde en man ute på Harö som kallades Edmark, då ingen visste vad han hette i förnamn. Han hade en förkrympt högerhand, som han skröt med att han fått efter "mordet". Alla visste att han hade mördat någon, men ingen visste vem eller hur eller när. Om man frågade om "mordet" så svarade han: "jo, ni kanske inte vet det, men mördat en människa - det har jag gjort. Då fick jag den här jävla handen. Men de va de värt." Plötsligt, en dag, så var Edmark helt borta. Han sågs inte till på flera dagar, tills han hittades i vattnet efter att ha dränkt sig själv.

Alkoholen var ett stort problem då många "olyckor" av den här typen inträffade. Det fanns även en förening som kallades "Flaskans vänner". De hade årsmöten med en uppskriven dagordning (se bilaga 2). Charlie Westerberg var grundare och stormästare av denna förening. Då gubbarna, kraftigt överförfriskade, ofta fick för sig att de skulle ut och åka båt efter årsmötet, hade frugorna redan varit där och tagit startvevarna till motorerna så de aldrig kom iväg. Detta årsmöte var inte något som kvinnorna på Harö uppskattade särskilt mycket.

Då det inte fanns någon affär på Harö som sålde vin och sprit löstes dryckesproblemen med hjälp av ölbåten. Ölbåten kom en gång i veckan, och den låg vid bryggan i cirka en timme. Haröborna hade släpat upp sina tomma öllådor till ångbåtsbryggan i god tid och satt och väntade när ölbåtens välkända signal ljud bland öarna.

När ölbåten väl lagt till var det viktigt att hålla sina ögon öppna och se vem som fick med sig ett brunt brännvinspaket. Då visste man vem det var värt att besöka, enligt en annan berättare Rune Alenrud.

Vi fortsätter vår vandring och går förbi en del andra hus och kommer sen till Östergården. Här bodde familjen Österman, Einar och Hilda, med döttrarna och Ingegerd. Alldeles nästgårds bodde en annan Ulla – Ulla Malm (gift Wängsö). Ulla var väldigt eftertraktad och både Ivar Karlström och Bertil Lindström lade ut sina krokare för henne. De var inte vidare goda vänner och tävlade därför om henne. En gång, när de var ute och åkte i Bertils båt så stannade Bertil till vid Ivars brygga, bara för att få åka ensam med Ulla sista biten, trots att det inte var några avstånd. För att få av Ivar från båten sa han: ”Di som bor her, di går av her”. Ivar klev av men när Bertil körde in båten för att lägga till och släppa av Ulla stod Ivar redan där och väntade.

Det finns flera andra hus i byn. Där bodde bland annat Moster Marie, Agda och Gunnar Svensson och familjen Karlström. Även Charlie och Pyret Westerberg hyrde hus i byn. Längre bort på Gummerholmen bodde Stora Herbert Lindström och övriga familjen Lindström, som var en annan av Harös huvudfamiljer.

Aldor och Herbert Lindström var fiskaren Kalle Lindströms två söner. Aldor gifte sig med Gerda och de fick fyra barn; Gertrud, Vera, Bertil och Göte.

Stor-Herbert var en jätte som fick förordnande som polis i Sundbyberg för att agera ankare i dragkampslandslaget under Olympiaden 1912. Reglerna var sådana. Detta ledde till att Sverige besegrade de tidigare obesegrade England's bobbies i finalen.

Göte anordnade ofta kräftfiske och kräftskivor under sommaren och han var också den som ofta tog initiativ till att åka in till Sandhamn för dans eller inhandling av mat. Ingen av dem ägde då en motorbåt så det blev att man rodde till Sandhamn. Göte fick vara den som rodde, då han var stark som en oxe och klarade av att ge sig ut i alla väder.



Göte i renstagen

Nötnäs

Vi lämnar Harö By och kommer efter en dryg halvtimme fram till Nötnäs. På vägen har vi passerat bland annat Farfars loge som numera är en förfallen ladugård, med en rostig traktor och med rostiga gamla ölburkar slängda överallt. Vi har även passerat vad som tidigare var vackra ängar, där man på sommaren hade picknick vid höbärgningen, men som nu är helt igenvuxna med sly och träd.

När Bengt berättar framkallas en bild framför mina ögon, om hur det var. Han beskriver de tjocka brödsnivorna med goda pålägg man åt som picknick på ängarna och om hur damerna satt med sina klänningar och åt, samtidigt som männen volmade hö och med hjälp av dragdjuren drog sina skrinor. Det är en helt annan bild att se livet på Harö ur ett barnperspektiv än att se det ur ett vuxenperspektiv, med alla alkoholproblem och det tunga arbetet.

Bengt växte själv upp på Nöttnäs. Hans familj hyrde "Gröna Villan" i 28 år, så han har själv många minnen härifrån.

I Nöttnäs bodde Ernfrid Österman, även kallad Stor-skepparn eller Lommen. Hans stuga var helt sotig, då han hade en fotogenflaska med veke – blysan - som han jämt och ständigt eldade i under den mörka årstiden. Lommen drack sälblod och han hade tidigare varit ute vid Ishavet, och där han hade dödat isbjörnar. Han hade bilder på sig själv i stor vit päls med den uppstoppade sälen Jakob, som han åkte runt och sålde som vykort.

När Lommen hade varit till sjöss bland annat i Saint Nazaire i Frankrike hade han tagit med sig en äppelkärna, som han planterat. Han var mycket stolt över sitt "Franska Äppelträd", och han betonade mycket gärna att äppelkärnan kommit ifrån Frankrike. Han erbjöd även gästerna äpplen, som var helt sotiga efter att ha legat inne i den sotiga stugan.

Nära Nöttnäs på "Norins udde" bodde även Fritz "Fritte" Norin. Fritz hade en krok på högerarmen, då han hade fastnat med armen i en maskin. På den tiden kunde man inte tillverka artificiella armar, som vi kan idag, så kroken satt på en svartmålad underarm av trä. Kroken fungerade bra till att bära t.ex. en jordgubbshink.

Lerviken

Det är i Lerviken som jag har fått förmånen att vistas från och till de senaste sex åren av mitt liv. Trots vad namnet antyder är det en underbar vik med trevliga grannar och lugna, varma vatten.

De första två åren bodde vi i "gula huset" där Borgs numera bor och jag och min lillasyster spenderade hela dagarna under sommaren med att dyka efter gamla föremål på botten vid bryggan. Vi hittade bitar av gamla tallrikar och andra porslinsföremål, som vi pusslade ihop och hoppades kunna ställa ut på museum.

Dessa fynd fick oss naturligtvis att tänka på Harös historia; var föremålen kom ifrån och vad som gjort att de hamnade i vattnet. Pappa berättade då, att så sent som på 1960-talet så slängde både skärgårdsborna och sommargästerna allt skräp i vattnet Slasken hade man i en hink som man tömde på bryggnocken.

Nedanför vårt tidigare hus bor Bengt Siwers, han som varit min huvudsakliga ciceron när vi gått runt på Harö.

Bortanför Bengt bor Anna-Lisa Stockman. Hon var gift med Lasse, som tyvärr gick bort för ett år sedan. Lasse, med föräldrarna David och Helny och brodern Janne, bodde nämligen i den här viken, innan de byggde på Lisslö någon gång på 1940-talet. Lasse flyttade sedan tillbaka till Lerviken med sin familj.

Vi bor idag på en udde på ena sidan av viken, medan Maj-Britt och Lasse Pihl bor på andra sidan. Ovanför Pihls hus bor även Lasses syster. Lasses släkt har bott här och på Sandhamn i flera århundraden och Lasse har stora kunskaper om släkterna på Harö.

Livet på Harö

Jag har redan nämnt att haröborna försörjde sig på fiske, jordbruk och jakt. Under vintermånaderna var det i huvudsak jakt och fiske som man ägnade sig åt. När man fiskade och det var is la man ut saxar, eller så la man ut nät och skötar under isen. När man la ut näten borrhade man hål med jämna mellanrum och förde fram nätet med hjälp av långa störrar under isen. Vintern var den svåraste årstiden, då det var mycket råkallt och vädret ofta gjorde det svårt och ibland omöjligt att ta sig ut.

Vintervädret hade en fruktansvärd konsekvens vid Jan-Eriks död. Jan-Erik bodde i Nöttnäs och han inbillade sig att han såg bergsfolk. Han sov därför med sitt gevär i sängen för att skydda sig om de skulle komma in till honom under natten. Olyckligtvis sköt han sig själv i sömnen en vinter och vädret var sådant att man inte kunde hämta honom. Han blev därför liggandes och hans kropp kunde inte tas om hand förrän våren hade kommit.

På Harö hade varje familj en eller ett par kor. Oftast hade man tre kor, som var ett lagom antal för ett större hushåll. Korna var en slags skärgårdsko av arten Rödbroka, och de användes bara för att få mjölk och aldrig för sitt kött. Korna fick bara vistas i skogarna, då ängarna behövdes för att odla potatis och sedan jordgubbar. Lasse Pihl berättar hur hans mamma under tidigt 1900-tal stegade iväg med sin ko över ön. Hon skulle iväg och ”oxa ko” som hon uttryckte sig. Det fanns också en tjur på Harö - vid Nöttnäs - vid namn Nero och även en del hästar som användes för att dra hem höet. Hästarna användes naturligtvis även som plogdjur.



Herbert med ko

Det krävdes ju av skärgårdsborna att kunna försörja även djuren med mat. Det hände att skärgårdsborna rodde in till Stockholm, då de fått lov att hugga vass där. Denna vass rodde de sedan hem igen och använde som utfodring till djuren.

Allt blev mer fokuserat kring pengar under 1900-talet efter att man tidigare haft självhushåll och levte så man klarade sig. Man levde ett ganska fattigt liv, men mat fanns det alltid. Efter andra världskriget blev det dock allt besvärligare att försörja sig genom självhushåll och det blev svårare för många att stanna kvar i skärgården.

Alternativen för att kunna bo kvar var att arbeta som lots, tullare, fiskare i större skala, eller jordgubbsodlare. Det traditionella skärgårdsfisket blev allt svårare att leva på.

För de som bodde kvar var sommaren en bra årstid för att tjäna pengar, då det, som bekant, flyttade ut en hel del sommargäster. Trenden blev helt enkelt att bygga ytterligare en liten stuga dit man själv kunde flytta ut på sommaren och därmed tjäna pengar genom att hyra ut sitt stora hus.

Midsommar firades i byn klockan 14.00 med lekar och dans kring midsommarstången. Detta var och är ännu idag en tradition. Det var de vanliga midsommarlekarna; hoppa säck och springa med potatis i sked, men även att med en krocketklubba slå till upp-och-nervända krukor med bindel för ögonen. Det var Alf Malm som organiserade midsommarlekarna och vinnaren av tävlingarna fick godis. Därefter var det dans på ångbåtsbryggan eller i Anderssons lada. Sven Lundin och Lasse Stockman spelade dragspel och Charlie Westerberg fiol.



Midsommarfirande på Harö

Lasse Olofsson var egentligen stadsbo, men arbetade och bodde i Nyrödja på Storö – en grannö till Harö - hos Vera och Arne Westerberg. Efter militärtjänsten spenderade han all sin lediga tid därute. Han hjälpte Arne och Vera med skörden och tog hand om djuren mot att han fick bo hos dem. Då Arne dog i mitten på 1980-telet, flyttade Lasse ut permanent för att rädda gården. Under den tid då lanthandeln var nerlagd var Lasse därför med och höll i mjölkhanteringen på Harö, då de flesta andra familjerna avvecklat sina kor.

Det var mycket lite som behövde handlas, då större delen av det man åt gick att tillverka eller odla på gården. Vera gjorde smör och ost av mjölken, potatisen odlades, köttet kom från egen slakt och fisken hade man fiskat själv. Det man köpte var salt, socker, mjöl, kryddor och kaffe.

Efter kriget kunde det vara svårt att få tag på dessa produkter. Göte Lindström berättar att det under 40-talet och framåt var kaffebrist och att de därför brukade använda rostade ärtor istället för kaffe. När jag frågade hur det smakade, svarade Göte ”för djäkligt”. Förutom kaffet var det ingen brist på mat alls i skärgården under och omedelbart efter kriget. Detta berodde naturligtvis på att man stod för större delen av hushållningen själv och därför påverkades man inte särskilt av de problem som omvärlden led av.

På Harö har vi tre insjöar; Maren, Gammeltomträsk och Hemträsket. Maren är helt igenvuxen numera och fungerar enbart som en fågelsjö. Hemträsket har det finaste vattnet. Det är så rent att man faktiskt kan dricka det. Förr användes vattnet för att tvätta i, då det var så mjukt och lent. Där fanns dessutom rikligt med kräftor och på sommaren anordnade Göte ofta kräftfiske för ungdomarna på Harö, både de som bodde permanent, men även för sommargästerna. Efter fångandet av kräftorna blev det naturligtvis kräftskiva.



Erik Andersson med vän på kärleksudden

Ovanför sjön låg tidigare en dansbana. Hit kunde man gå för att dansa, istället för att åka in till Sandhamn. När man gick ned för berget, där dansbanan låg, kom man till en liten udde vid insjön. Denna udde kallades för Kärleksudden. Dansbanan lades dessvärre ned, eftersom, trots att det fanns vakter där för att hålla allt under kontroll, det alltför ofta utbröt slagsmål.

Att leva som vuxen på Harö under 1900-talet verkar ha varit rätt tufft. Det innebar mycket hårt arbete och det förekom mycket sprit och dessutom hade man försörjningen av familjen att oroa sig över. Vidare levde man nog ett ganska ensamt liv, trots gemenskapen som fanns i byn. Hur var det i så fall för barnen? Hur var det egentligen att växa upp på Harö som barn?

Livet på Harö som ung

Det fanns en skola på Harö som var i bruk till 1945. Det är en ganska gammal byggnad som finns kvar på Harö än idag. I början när skolan användes var det endast den högra delen som fungerade som klassrum, medan den vänstra delen var lärarinnans hem. Senare användes huset bara som skola. Linnéa Dahlé, som bodde i vårt hus var skolans sista lärarinna.



Göte Lindström t.v

De barn som bodde permanent ute på ön levde, till skillnad från sommarbarnen, ett betydligt tuffare liv. Lasse Pihl har berättat, att när hans moster Alma bara var 12 år gammal skickades hon och en 7-årig flicka att ro till Stockholm ”i affärer”. ”Barnen var väl borta i två-tre dygn”, säger Lasse, ”och då hade man ju inte mobiltelefoner eller något som man har idag, så det gick ju inte att få tag på dem.” Hans moster berättade om farorna på vägen, vilket enligt henne var ”Trollen i Tollare”, så de fick ro en omväg på cirka en timme för att undvika den ”faran”.

Göte Lindström som är född 1929 tillhörde den sista generationen som gick i skolan på Harö. De var tolv barn i skolan och han gick där i sju år, för att sedan gå sex veckor i fortsättningsskola på Djurö.

Göte fick som ung hjälpa till med både jordgubbar och fisk. ”Det man kunde hjälpa till med fick man hjälpa till med”, beskriver han sin uppväxt med. Han brukade själv åka in till Sandhamn för att sälja jordgubbar, vilket var mycket lönsamt. Strömningens smeknamn ”Havets Silver” inspirerade till jordgubbarnas smeknamn ”Jordens Röda Guld”. Smeknamnet utvisar verkligen vilken betydelse jordgubbarna hade för skärgårdsborna. Under en period användes all ledig mark på Harö till odling av jordgubbar.

Att odla jordgubbarna var väldigt besvärligt. När det regnade för mycket ruttnade nämligen jordgubbarna bort. Vid torra var det lättare, för då kunde man pumpa vatten från sjön. Ett av skälen till att jordgubbsodlingen dog ut på Harö var, att det saknades plockare. Man var ju tvungen att ligga på knäna hela sommaren. Vidare tog folk för givet att det var självplock och gick och norpade jordgubbar. Bengt minns, hur han som liten ofta brukade norpa en jordgubbe från någon av odlingarna, och varje gång han gjorde det märkte ägaren till plantorna ett en jordgubbe saknades: ”Vem är det som har tagit en jordgubbe?”, kunde de ryta.

Fisket var inte heller det lättaste arbetet. Göte och Bertil brukade ofta fiska i vattnen kring Harö. Näten lades ut på eftermiddagen, för att tas upp igen vid midnatt. Detta var för att de skulle hinna in till Stavsnäs till klockan sex för försäljning av fisken. Nils-Emil Ahlin, TV-kocken och Haröälskaren, brukade åtminstone tre gånger i veckan åka ut till Stavsnäs för att köpa fisk till sina krogar. Han kom nära de båda bröderna och har fått hjälp av dem med sina byggen ute på Harö.

Erik Lindström som är ett av tre barn till Bertil Lindström berättar, även han, om sin uppväxt i skärgården. Han gick sina första två år i skolan på Sandhamn och därefter började han i skolan på Djurö. Djurö fungerade även som elevhem. Erik var bara åtta år, när han började bo borta i veckorna. Eftersom han var så liten hade han ofta hemlängtan. Han berättar om hur han, när han vaknade på natten med hemlängtan och inte kunde somna om, smög in på tjejavdelningen och kröp ner i sin syster Agnetas säng. På morgonen blev det alltid stor uppståndelse, när föreståndarinnan kom in och såg honom ligga därinne.

När Erik var åtta år köpte han sin första båt. I tioårsåldern började han även fiska, då han tyckte det var kul. Han både hjälpte pappa Bertil med hans fiske, men han hade också sitt eget fiske. ”Det var ett bra sätt att tjäna pengar på”, säger han.

Redan när Erik var tio år sköt han första gången med en hagelbössa och vid 15-års ålder hade han redan jaktvapenslicens. Det var verkligen tufft att växa upp som barn i skärgården; det ställdes höga krav, men resultatet blev också att barnen blev väldigt självständiga i tidig ålder. ”Det blev så”, berättar Erik, ”man var helt enkelt tvungen att lära sig ta hand om sig själv”.

Det är också vad skärgårdsborna är kända för, att vara självständiga och väldigt envisa. Lasse Pihl berättar att för att klara av att bo i skärgården behöver man ha det i blodet. ”Man kan inte vänta sig att kunna springa till grannen, om något går snett. Man ska kunna ta hand om sig själv. Hur man tar sig ur en knipa beror enbart på hur man själv handlar”

Det är väl därför antalet permanentboende ute i skärgården stadigt minskar. Vi har inte samma mentalitet som ursprungsbefolkningen och därför skulle vi inte klara av att bo här ute permanent. Man behöver klara av att leva ensam och inte vara beroende av andra människor. Vi som har växt upp i stan är alltför vana vid att hjälpen bara är ett telefonsamtal bort. ”Jag brukar säga, att om det snöat vågrätt i tre dagar och man därför inte kunnat ta sig ut. Men att man ändå kan se ut genom fönstret och fortfarande säga: ’Vad vackert det är’ istället för att krypa på väggarna, då klarar man av att bo i skärgården”, säger Lasse Pihl och skrattar till.

Harö idag

Lasse Pihl och Erik Lindström med fruar är idag några av få permanentboende på Harö. Lasse Pihl, som arbetade i stan tills han flyttade ut för gått igen för drygt fem år sedan, arbetar idag som snickare. Erik har alltid jobbat med fiske, men har under senare år byggt bryggor och snickrat under vinterhalvåret. I år har han beslutat sig för att sluta med yrkesfisket och fortsätta bygga även på sommaren. Erik har bott hela sitt liv i skärgården och har aldrig velat flytta in till stan. ”Jag trivs med friheten i skärgården”, säger han, ”och skolbänken har aldrig varit något för mig”.

Han berättar att han tre månader i nian stannade hemma och fiskade istället för att gå till skolan. ”Jag gick dit på fredagarna, men de kunde inte hålla mig kvar i skolan”, skrattar han. Efter att han gått ut nian fortsatte han direkt med fisket. Han köpte en fiskebåt på 9½ meter och efter att ha gjort lumpen i Vaxholm, köpte han en ännu större båt för en miljon kronor, vid bara 21-års ålder. Det var slitigt men lönsamt. ”Vi sov bara ett par timmar, och låg ute 14 dagar i sträck”, berättar han.

Erik har, som sagt, växt upp med fisket och fiskat hela sitt liv. Det värsta han har varit med om, när han varit ute på havet, var när han jobbade på en båt på 80-talet efter lumpen. De var ute och fiskade i polska vatten och det blåste 36 sekundmeter. Erik gick vakt och skulle ner för att väcka näste man. Något fick honom att inte gå ut på däck, utan han stannade upp i dörröppningen till styrhytten, när han såg ut mot havet. Där kom en jättevåg som sköljde in över båten. Han kunde inte hålla sig kvar utan flög tillbaka in i styrhytten. ”Om jag gått ut på däck hade jag aldrig klarat mig”, säger han. Trots detta var han aldrig rädd; han litade på utrustningen och kände sig därmed trygg. ”Jag älskar havet”, säger han och ler lite för sig själv.

I två år hade han en fiskaffär i Stavsnäs och därefter körde han in till Stockholm på fredagarna för att sälja. Under veckan var han hemma och fångade fisken; gädda och abborre i början av veckan, då den kunde sumpas, och strömming och torsk på torsdag eller fredag morgon. Väl inne i Stockholm sålde han fisken från båten.

Det pratas mycket om att havet håller på att tömmas på fisk, men Erik är inte orolig. ”Mängden fisk går alltid upp och ner”, berättar han, ”pappa berättade alltid om hur mängden fisk varierade även för honom”.

De fiskade inte särskilt mycket tillsammans, far och son, utan Erik började i princip direkt med sitt eget. ”Vi gick aldrig särskilt bra ihop; vi var lika envisa båda två”, skrattar Erik.

Eriks släkt på farfaderns sida har bott på Harö sen 1700-talet. De flyttade dit från Åland efter rysshärjningarna. Han är osäker, men tror att släkten på farmoderns sida flyttade ut ännu tidigare. Hans farmor och farfar bodde först på Östergård, för att sedan sälja huset till Österman och flytta ut på Gummerholmen.

Det var en god relation mellan familjerna Andersson och Lindström, medan familjen Karlström var lite utanför. ”Det var deras spritvanor”, berättar Erik, ”hela familjen Karlström hade problem med spriten”. Familjen Andersson hade även de alkoholproblem men familjen Lindström har klarat sig undan det. ”Jag har alltid tänkt så, att jag får skylla mig själv, om jag har druckit”, säger Erik, ”och därför ska det inte gå ut över arbetet”.

Lasse Pihls släkt flyttade till Harö på 1600-talet och finns vida omkring i skärgården. Han berättar att man i skärgården förr försökte hålla koll på vilka som var släktingar, så man inte fick ihop det med en släkting. Det förekom tidigare en hel del inavel i skärgården.

Hans mamma var gift med en lots och de flyttade från Sandhamn in till Stockholm, för att pappan skulle få en lättare position. Han har trots detta alltid haft banden kvar till Harö, då hans moster Agda bodde kvar. Agda och Gunnar Svensson höll ju som sagt i telegrafstationen och Lasse berättar om hur alla skärgårdstelefonister bildade en förening. ”De träffades en vecka på sommaren”, säger han, ”man kan ju tänka sig vad mycket skvaller man fick höra på den resan!”

Lasse var en av dem som gärna ville flytta ut till skärgården permanent, men han visste inte hur han skulle försörja sig. ”Det fanns inga möjligheter att arbeta som snickare på 60-talet, då alla byggde sina hus själva”, förklarar han, ”numera, när folk är villiga att betala för sig, finns det hur mycket jobb som helst”.

Avslutning

Efter vår rundtur på ön och våra möten med haröborna känner jag att jag har fått en ganska klar bild av hur livet på Harö har förändrats under 1900-talet.

Den stora förändringen som skett på Harö under 1900-talet har varit att befolkningen har gått från att ha varit självhushållare till att bli ett servicefolk. Förändringen har skett gradvis och berott på att pengar ”kom ut” i skärgården, när stockholmarna valde att börja spendera sina somrar därute. När pengar väl hade börjat användas, var det upp till skärgårdsfolket att komma på nya sätt att förtjäna dem. Ett sätt för detta var just att ge service till sommargästerna. Skärgårdsborna var mångsysslare och nu fanns det ett tillfälle för dem att tjäna pengar på sina kunskaper om snickeri, fiske och jordbruk.

En annan stor förändring är att Harö tidigare endast ägdes av dem som bodde och levde här, medan det nu är många fler ägare och större delen av dem bara är sommargäster.

Tidigare kände alla varandra, medan det nu är så många boende att det är svårt att hålla koll på alla. De som bor ute permanent på Harö umgås trots allt med varandra, men sommargästerna är mer hänvisade till sig själva.

Naturen på Harö har hunnit förändras mycket bara under de senaste 30 åren. De förr så öppna markerna har växt igen, då det inte längre är någon som brukar jorden och det inte längre finns några djur som rensar markerna från sly. Trots detta är områdena kring Harö helt underbara och det finns några områden kvar som odlas till husbehov eller som betas av Pluto och Fing.

Jag har nu - med all information som jag läst om och fått av Göte, Erik, de båda Lassarna, Bengt och Nils-Emil – fått möjlighet att med fantasins hjälp kunna se även de igenväxta delarna av Harö med andra ögon. Jag kan till exempel för mitt inre se hur kvinnorna kom ut till männen vid höskörden med lunchkorgarna och jag kan se hur skärgårdsborna gick man ur huse under jordgubbssäsongen för att under minst tolv timmar per dag ligga i jordgubbslanden.

Så när Bengt och jag kommer hem från vår långa vandring kors och tvärs runt Harö känner jag en stor vördnad och respekt för hur skärgårdsborna på Harö har kämpat för att kunna bo kvar på den plats, som de älskar över allt på jorden.

Innehållsförteckning

Inledning

Om Harö

- Harö By

- Nötnäs

- Lerviken

Livet på Harö

Livet på Harö som ung

Harö idag

Avslutning